

ПРАВОВІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

LEGAL BASIS OF ACTIVITY NATIONAL POLICE OF UKRAINE UNDER THE RULE OF LAW

Денисюк Д.С.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант докторантури відділу організації освітньо-наукової підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У статті приділено увагу доктринальному розумінню принципу верховенства права. Визначено тенденції запровадження принципу верховенства права в діяльність органів Національної поліції України, виходячи, насамперед, зі змісту ст. 6 Закону України «Про національну поліцію» та відповідної практики Європейського суду з прав людини. Доведено, що верховенство права має істотне значення в діяльності органів Національної поліції України як в аспекті правотворення, так і в аспекті правозастосування.

Ключові слова: Національна поліція, принципи, верховенство права, дотримання прав і свобод людини.

В статье уделено внимание доктринальному пониманию принципа верховенства права. Определены тенденции внедрения принципа верховенства права в деятельность органов Национальной полиции Украины, исходя, прежде всего, из содержания ст. 6 Закона Украины «О национальной полиции» и соответствующей практики Европейского суда по правам человека. Доказано, что верховенство права имеет существенное значение в деятельности органов Национальной полиции Украины как в аспекте правотворчества, так и в аспекте правоприменения.

Ключевые слова: Национальная полиция, принципы, верховенство права, соблюдение прав и свобод человека.

The paper paid attention to doctrinal understanding of the rule of law. Tendencies introduction of the rule of law in the activities of the National Police of Ukraine based primarily on the content of art. 6 of the Law of Ukraine "On the national police" and the relevant case law of the European Court of Human Rights. It is proved that the rule of law is essential in the work of the National Police Ukraine both in terms of law-making and in terms of enforcement.

Key words: National Police, principles, rule of law, human rights and freedoms.

Постановка проблеми. Мета діяльності поліції з забезпечення верховенства права включає два різні, але взаємопов'язані обов'язки: забезпечувати дотримання офіційних законів, належним чином прийнятих державою, що включає забезпечення загального стану публічного спокою, та пов'язаний з цим обов'язок суворо обмежуватися власними визначеними повноваженнями, утримуючись від будь-яких свавільних дій і дотримуючись особистих прав і свобод представників громадськості. Верховенство права передбачає не тільки те, що робиться, але і те, як це робиться. При виконанні своїх обов'язків поліція повинна дотримуватись індивідуальних прав громадян, включаючи права і свободи людини, і не вчиняти свавільних або протиправних дій. Це є основоположним для розуміння верховенства права і, отже, для значущості і для мети діяльності поліції в демократичній державі [1, с. 25].

Верховенство права насамперед передбачає, що ті, хто творять, тлумачать і застосовують закон, повинні підкорятися цьому закону. Іншими словами, поліція повинна підкорятися законам, застосування яких вона забезпечує. Саме за цією ознакою можна судити про поліцію справжньої демократії: вона підкоряється тому самому закону, який вона захищає. Роль поліції в захисті та збереженні верховенства права настільки важлива, що, спостерігаючи за поведінкою поліції в демократії, можна судити про її рівень [1, с. 26].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доктринальне підґрунтя дослідження проблеми принципу верховенства права складають наукові дослідження з загальних питань адміністративного права, принципів права, зокрема таких вчених, як В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.С. Васильєв, В. М. Гарашук, О.В. Джафарова, Н.Р. Нижник, А.О. Рибченко, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, М.М. Тищенко, В.В. Цветков, С.О. Шатрава та інші.

Значною мірою актуальність дослідження правових основ діяльності Національної поліції України в умовах верховенства права зумовлена новизною проблематики, її значенням для розвитку науки адміністративного права та адміністративного процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Особливе становище органів Національної поліції зумовлене обсягом і складністю її роботи у галузі здійснення правоохоронної діяльності, а також тим, що на неї покладається основний тягар протидії злочинності та з провадження превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень з метою реалізації єдиної державної політики у сферах забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, яка є складовою внутрішньої політики суверенної та незалежної України.

Насамперед положення Конституції України свідчать про прагнення держави до неухильного забезпечення прав людини та громадянина, про закріплення їх нормою повсякденного життя суспільства і головним напрямком діяльності будь-якого державного органу.

Діяльність органів Національної поліції України щодо захисту прав і свобод людини багатоаспектна, результати її залежать не тільки від професіоналізму та самовідданості працівників поліції, а й від ступеня довіри до них з боку широких верств населення, налагодження співпраці правоохоронних підрозділів та окремих працівників поліції з громадськими об'єднаннями та громадянами. Вона включає в себе як протидію злочинності, відновлення та забезпечення прав і свобод людини, так і повагу та дотримання їх самими органами Національної поліції України [2, с. 117].

Українська демократична соціально-правова держава обрала підґрунтям своєї побудови систему гуманістичних положень і принципів. Відповідно до ст. 8 Конституції України в державі визнається і діє принцип верховенства права. Цей принцип, що належить до найкращих, прогресивних здобутків політико-правової історії людства, покликаний забезпечити гуманістичний розвиток нашого суспільства. Правова ідея справедливості, згідно з якою людина, її гідність, права, свободи та інтереси є вищою соціальною цінністю, визнається в Україні головним принципом, втіленим у Конституції України і має бути основою всього законодавства в державі. Усі органи й посадові особи держави та місцевого самоврядування мають здійснювати свої повноваження виключно на засадах пріоритетності права [2, с. 118].

У сучасній юридичній літературі існує кілька визначень верховенства права. Найкоротшим, але разом із тим найбільш ємким за своїм змістом, уявляється визначення, наведене П.М. Рабіновичем у Великому енциклопедичному юридичному словнику: «Верховенство права – це панування соціально-природного права у життєдіяльності громадян». Дія в Україні принципу верховенства права означає підпорядкованість держави соціально-природним, основоположним правам людини, визнання їх пріоритету перед іншими соціальними нормами (нормами державних законів, моралі, звичаїв тощо) у разі невідповідності останніх таким правам [3, с. 74].

Більш розширене за змістом тлумачення зазначеного поняття наводить В.Б. Авер'янов, який вказує на дві складові доктринального тлумачення цього принципу. Ці складові розкриваються через такі вимоги: а) підпорядкування діяльності всіх без винятку державних інститутів потребам реалізації та захисту прав людини; б) пріоритетність цих прав перед усіма іншими цінностями демократичної, соціальної, правової держави [4, с. 31].

Слушним є звернення до рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004, відповідного до якого під верховенством права необхідно розуміти «..панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у

закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення» [5].

Варто наголосити на тому, що забезпечення принципу верховенства права в нашому суспільстві спрямовано на правоохоронну діяльність, завдання якої полягають у захисті проголошеного Конституцією України суспільного ладу держави, економічної та політичної систем, прав і законних інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, суб'єктів усіх форм власності, економічної та територіальної цілісності України. Особливе місце серед завдань правоохоронної діяльності посідає захист прав та свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки [2, с. 178].

На сьогоднішній день щодо втілення конституційного принципу верховенства права в розвиток системи органів Національної поліції України, то слід зазначити, що згідно зі ст. 6 Закону України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII «Про Національну поліцію» [6] поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

Отже, основними проявами принципу верховенства права в діяльності органів Національної поліції України є: 1) пріоритет людини та її прав та свобод; 2) необхідність урахування практики Європейського суду з прав людини.

Як слушно наголошує А.О. Рибченко, верховенство права пов'язують, передусім із пріоритетом природних, основоположних прав людини, і необхідно завжди пам'ятати, що зазначені права – це лише частина критеріїв, за якими можна зробити висновок про відповідність чи невідповідність принципу верховенства права того чи іншого правового явища [7, с. 20–21].

Таким чином, права людини – це певні можливості людини, котрі необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути загальними та рівними для всіх людей. Отже, це, по-перше, певні свободи людини, тобто її спроможність діяти певним чином або ж утримуватися від певних учинків з тим, аби забезпечити собі (й своїй сім'ї) належне існування, розвиток, задоволення тих потреб, що сформувались. І, якщо йдеться саме про основні права, то слід мати на увазі такі можливості, без котрих людина не може нормально існувати. По-друге, зміст та обсяг можливостей людини залежать насамперед від можливостей усього суспільства, головним чином від рівня його економічного розвитку. І з цього боку, права людини – явище соціальне: вони породжуються самим суспільством. По-третє, ці можливості за їх основними, «початковими» показниками («дозами») мають бути рівними, однаковими в усіх людей. Лише тоді вони будуть правовими (відповідно до термінів або понять «праведний», «правильний», «справедливий», «правий» тощо). По-четверте, вони не повинні відчуватися, відбиратися, ліквідуватися будь-ким, не можуть вони бути і «дарунком» з боку держави або будь-якої іншої організації чи особи [2, с. 88-89].

Поняття змісту прав людини та поняття обсягу прав людини наведено у ст. 22 Конституції України. Зокрема, ч. 3 цієї статті встановлює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинного законодавства не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав людини. Згадане положення є дуже важливим, оскільки у ньому Конституція України торкається такої проблеми як обмежування прав людини. Адже звуження змісту і скорочення обсягу прав людини і є основним наслідком їхнього обмежування.

Як зазначено у рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004, «право не обмежується лише

законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [5].

Все це вказує на необхідність саме законодавчого регламентування діяльності органів Національної поліції України щодо реалізації державної політики у сфері забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку.

Висновки. На підставі дослідження принципу верховенства права в діяльності органів Національної поліції України варто зробити наступні висновки: 1) Національна поліція України є публічним органом, створеним згідно із законом; 2) діяльність Національної поліції України завжди повинна проводитися у відповідності з національним правом і міжнародними стандартами; 3) законодавство про Національну поліцію України повинно бути доступним для громадськості, достатньо зрозумілим і точним, та, за необхідності, супроводжуватися чіткими підзаконним регулюванням, яке також повинно бути доступними для громадськості і зрозумілим; 4) на персонал поліції повинно поширюватися таке саме законодавство, що й на звичайних громадян, і винятки можуть бути виправдані тільки з причин належної роботи поліції в демократичному суспільстві [1, с. 20].

Тому, включення законодавцем до Закону України від 02 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» принципу верховенства права, уявляється є важливою гарантією та одночасно напрямом реального запровадження даного принципу у правозастосовній діяльності органів Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статус поліції : міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / за заг. ред. О.А. Банчука. – К. : Москаленко О.М., 2013. – 588 с.
2. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика / Відп. редактор : Ю.І. Римаренко. – К. : КНТ, 2006. – 740 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю.С. Шемшученко. – К. : Юрид. думка, 2012. – 1020 с.
4. Принцип верховенства права у діяльності держави та в адміністративному праві / ред. В.Б. Авер'янов. – К. : Конус-Ю, 2008. – 314 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : рішення Конституційного суду України від 02 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.
7. Рибченко А.О. Верховенство права як принцип адміністративного судочинства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне, фінансове, податкове право» / Рибченко А.О. – Ірпінь, 2013. – 196 с.